

Ζητήματα χρήσης της Κοινής Νεοελληνικής: η γλωσσική πραγματικότητα στην περιοχή της Δράμας και η γλωσσική διδασκαλία νέας και αρχαίας ελληνικής γλώσσας σε σχέση με τα λόγια δικατάληκτα επίθετα σε -ης, -ες

των Σωτήρη Γκαρμπούνη, Βασίλη Συμεωνίδη*

Εισαγωγή

Η εργασία αυτή αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας να διερευνηθούν ζητήματα που αφορούν τη διδασκαλία μορφολογικών στοιχείων της κοινής νεοελληνικής γλώσσας τα οποία προέρχονται από τη λόγια παράδοση, όπως τα λόγια παθητικά ρήματα *θυμούμαι, εγγνώμαι*, η κλίση του *άγω* και των ρημάτων με δεύτερο συνθετικό το *άγω*, τα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος, *έξοδος, διάμετρος* κ.ά., επίθετα όπως *βαρύς, βαθύς* κ.ά., σε σχέση με τους τύπους που χρησιμοποιούνται από τους μαθητές της περιοχής του νομού Δράμας. Εδώ, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα δικατάληκτα επίθετα σε -ης, -ες -όπως *διεθνής, αφελής*- και πιο συγκεκριμένα μελετώνται οι τύποι της γενικής ενικού αυτών των επιθέτων. Το ζήτημα αυτό έχει συζητηθεί και στο παρελθόν¹, αλλά συνεχίζει να έχει ενδιαφέρον.

Βασικός στόχος της εργασίας είναι η συσχέτιση των σχολικών γλωσσικών εγχειριδίων, των βιβλίων αναφοράς της γλώσσας και της γραπτής χρήσης από τους μαθητές. Έτσι, εξετάστηκαν τα νέα σχολικά εγχειρίδια της νεοελληνικής γλώσσας² στις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο, συγκεντρώθηκαν οι καταγραφές γνωστών βιβλίων αναφοράς και διερευνήθηκε η γλωσσική πραγματικότητα στην περιοχή της Δράμας σε σχέση με τη λόγια κατάληξη -ους της γενικής ενικού στα συγκεκριμένα δικατάληκτα επίθετα. Συναφής δεύτερος στόχος είναι να διερευνηθεί το ερώτημα σχετικά με τον τρόπο που αυτά τα λόγια στοιχεία αντιμετωπίζονται στα νέα σχολικά βιβλία και το συσχετισμό που έχει η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής, όπως κατευθύνεται από τα βιβλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο και το Αναλυτικό Πρόγραμμα, με τη νεοελληνική γλώσσα. Η εργασία έχει ως αφορμή την Ε' Δημοτικού και το βιβλίο *Γλώσσα (της γλώσσας ρόδι και ροδάκι)* της τάξης αυτής.

Τα δικατάληκτα επίθετα σε -ης, -ες

Αρχικά επιχειρείται μια σύντομη παρουσίαση της ιστορίας και της ιδιαιτερότητας των επιθέτων αυτών. Τα επίθετα αυτά είναι λέξεις λόγιας προέλευσης που ενσωματώθηκαν στο λεξιλόγιο της κοινής νεοελληνικής κυρίως ως αποτέλεσμα του *διαχρονικού δανεισμού από τα αρχαία ελληνικά* και την ελληνιστική κοινή (*αβλαβής, αμελής, δημοφιλής* κ.λπ.), και ως *μεταφραστικά δάνεια*³ (*διεθνής, πρωτοετής*). Κάποια καταγράφονται και σε κείμενα της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας (*ακριβής, αληθής, αφελής* κ.λπ.). Δεν ξέρουμε κατά πόσο η καταγραφή τους σε βυζαντινά κείμενα μπορεί να είναι συνέπεια του αττικισμού.

Η λόγια προέλευση τους είναι παράγοντας που εμποδίζει την προσαρμογή τους στο κλιτικό σύστημα της κοινής νεοελληνικής⁵. Έτσι, αυτές οι λέξεις συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται και με τους τύπους της προέλευσης τους (γενική: *αληθούς, ευγεούς, ευτυχούς, που είναι λέξεις της αρχαίας ελληνικής*, αλλά και *διεθνούς, πρωτοετούς, που είναι μεταφραστικά δάνεια*). Ο Τομπαΐδης, το 1984, σχολιάζοντας τον Τσοπανάκη, εκφράζει επιφύλαξη για τα επίθετα αυτά, *αν πράγματι αποτελούν -ως γραμματικός τύπος- "αναγκαία περιουσία" της κοινής νεοελληνικής*⁶. Το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, το 1998, καταγράφει πολλά από τα συγκεκριμένα επίθετα και παραπέμπει σε κλιτικό παράδειγμα με τη γενική σε -ούς (*συνεχής, -ούς*).

Από την άλλη, η δύναμη της γλώσσας να προσαρμόζει τα *λεξιλογικά δάνεια* στο δικό της κλιτικό σύστημα είναι χαρακτηριστικό κάθε ζωντανής γλώσσας. Στη *Γραμματική* των D. Holton, P. Mackridge, Ειρ. Φιλιππάκη - Warburton, καταγράφεται ο προσαρμοσμένος τύπος της γενικής ενικού *πιο συνηθισμένος για το αρσενικό γένος, του αγενή..., του ευγενή..., του διεθνή... του πρωτοετή...*⁸. Επίσης, και στους Κλαίρη-Μπαμπινιώτη καταγράφεται σε παρένθεση η γενική σε -η και κρίνεται πως είναι *χαρακτηριστική του προφορικού λόγου και προτιμάται στα επίθετα που δεν τονίζονται στη*

λήγουσα, του *αυθάδη*, του *κακοήθη*, ενώ εκτιμάται ότι για όσα τονίζονται στη λήγουσα προτιμάται η κατάληξη -ους, του ασθενούς, του αβλαβούς⁹.

Όμως, ποια είναι η διδακτική στάση που υιοθετείται στο ελληνικό σχολείο; Ποια είναι η κατεύθυνση των νέων σχολικών βιβλίων σχετικά με αυτά τα επίθετα;

Στην Ε' Δημοτικού παρουσιάζεται η κλίση τους κατά το λόγιο τρόπο, με τη γενική ενικού σε -ους (διεθνούς) και για τα τρία γένη¹⁰. Η Γραμματική του Τσολάκη¹¹, η οποία μοιράζεται στους μαθητές, τα χαρακτηρίζει *ανώμαλα* και επιφυλάσσεται. Καταγράφεται μέσα σε παρένθεση ο λόγιος τύπος του *συνεχούς* και, με αστερίσκο, υποσημειώνεται ο τύπος του *συνεχή*. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι αντί για τη γενική αυτών των επιθέτων χρησιμοποιούμε συχνά περίφραση (αντί να πούμε *επεικούς ανθρώπου*, λέμε *ανθρώπου με επιείκεια* ή *ανθρώπου που δείχνει επιείκεια*). Όμως, στις ασκήσεις που ακολουθούν οι μαθητές οδηγούνται μόνο στην παραγωγή τύπων της γενικής. Συγκεκριμένα, πρέπει να συμπληρώσουν τα κενά στις φράσεις: ... ο *ιδρυτής* του ... *Ερυθρού Σταυρού* (διεθνής) και *γνώρισμα* του ... (επεικής). Ποιον τύπο θα πρέπει να συμπληρώσουν; *Διεθνούς* και *επεικούς* ή *διεθνή* και *επεική*; Την αναφορά στη σχολική γραμματική συστήνει και το βιβλίο του δασκάλου. Κάτι τέτοιο μάλλον επιτείνει την αμηχανία στη διδασκαλία αυτών των επιθέτων, ακόμη και όταν χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά¹².

Στο βιβλίο της *Νεοελληνικής Γλώσσας* στην Α' Γυμνασίου έχουμε ως παράδειγμα το επίθετο *ακριβής*¹³. Παρουσιάζεται σε συνδυασμό με τη λέξη ποσότητα και έχουμε: *ακριβής ποσότητα*, *ακριβούς ποσότητας* κ.λπ. Οι μαθητές θα πρέπει να βρουν ανάλογες φράσεις (επίθετο και ουσιαστικό) από τα κείμενα του βιβλίου και να τις κλίνουν. Μοιάζει παράλογο, αλλά στα συγκεκριμένα κείμενα δεν υπάρχει δικατάληκτο αντίστοιχο επίθετο, ώστε οι μαθητές να κάνουν την άσκηση! Επίσης, η «κανονιστική» καταγραφή μορφολογικών τύπων είναι ασύμφωνη με το πνεύμα του βιβλίου που δεν καταγράφει τύπους¹⁴. Ακόμη, λοιπόν, κι αν επιλέγεται να παρουσιαστεί η κλίση της συγκεκριμένης κατηγορίας επιθέτων, επειδή έχει λόγια προέλευση, είναι ανεξήγητη η

αποσιώπηση του αρσενικού γένους του οποίου η γενική είναι καταγραμμένη και με την προσαρμοσμένη κατάληξη σε -η. Η σχολική *Νεοελληνική Γραμματική*, αναπροσαρμογή της μικρής *Νεοελληνικής Γραμματικής* του Μ. Τριανταφυλλίδη, έχει το παράδειγμα του επιθέτου *συνεχής* και δίνει σε παρένθεση τη γενική του *συνεχούς*¹⁵. Στη μεγάλη *Γραμματική* του Μ. Τριανταφυλλίδη¹⁶ δεν καταγράφεται τίποτα σχετικό, κάτι που ίσως δείχνει την επιφύλαξη για την κοινή χρήση αυτών των επιθέτων.

Στις Γραμματικές, λοιπόν, που δίνονται στους μαθητές αποφεύγεται να οριστεί σαφώς η γενική αυτών των επιθέτων. Στα βιβλία της Γλώσσας, αντίθετα, σαφέστατα καταγράφονται μόνο οι τύποι της γενικής σε -ους. Δεν παρουσιάζεται η προσαρμοσμένη, γενική αρσενικού του *συνεχή*, του *διεθνή* κ.λπ.

Συνεπώς, στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας πρακτικά αγνοείται και ουσιαστικά απορρίπτεται η προσπάθεια προσαρμογής κυρίως του αρσενικού, που είναι ευρύτερα αποδεκτή. Ο τύπος της γενικής *διεθνή*, *συνεχή* κ.λπ. αποσιωπάται.

Σε αυτή τη «δύσκολη» περίπτωση, όπου η γλώσσα είναι μετέωρη ανάμεσα στο παρελθόν των λόγιων τύπων και στην κλιτική εξομάλυνση, όπου υπάρχει διάσταση ανάμεσα στο καταγραμμένο και στις προφορικές κυρίως, αλλά και γραπτές, προσπάθειες προσαρμογής, όπου η επιστήμη παρακολουθεί την εξέλιξη της γλώσσας και η αμηχανία στη διδασκαλία είναι εμφανής, έρχεται να παρέμβει και η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο. Εκεί, βέβαια, τα πράγματα είναι δεδομένα χωρίς περιθώριο αμφιβολίας ή συζήτησης. Το βιβλίο της Β' Γυμνασίου, το τμήμα της έκτης ενότητας, όπου παρουσιάζεται η γραμματική διδάσκει: *ευσεβής*, -ούς¹⁷.

Το ίδιο και στο Λύκειο. Η *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής*¹⁸ χρησιμοποιεί το παράδειγμα *αληθής*, -ούς και *πλήρης*, -ους και σημειώνει ότι κατά τον ίδιο τρόπο κλίνονται: *αγενής*, *ακριβής*, *ασεβής*, *ασθενής*, *αμελής*, *ατυχής*, *δυστυχής*, *επιμελής*, *ευγενής*, *ευσεβής*, *ευτυχής*, *σαφής*, *ψευδής* κ.ά. και *μονήρης*, *ξιφήρης*, *ποδήρης*, *δυ-σώδης*, *εωώδης*, *εζώλης*, *προώλης*, *πανώλης* κ.ά. Πολλά από αυτά καταγράφονται στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*.

Συμπέρασμα: σε όλα τα σχολικά χρόνια το πιθανότερο είναι να μην παρουσιαστεί καθόλου η προσαρμοσμένη γενική αρσενικού σε -η (*αληθή, συνεχή, πλήρη κ.λπ.*) ως αποδεκτός τύπος των επιθέτων. Με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις, προχωρήσαμε σε ενδεικτική ανίχνευση και αποτύπωση της γλωσσικής πραγματικότητας. Δώσαμε σε μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου¹⁹ να συμπληρώσουν τις παρακάτω φράσεις με τα επίθετα που δίνονται σε παρένθεση. Οι φωτοτυπίες που μοιράστηκαν είχαν την ένδειξη *δε βαθμολογείται, ώστε η συμμόρφωση των μαθητών στις προσδοκίες του σχολείου να μην επηρεάσει, κατά το δυνατόν, τις απαντήσεις.* Συμπληρώθηκαν συνολικά τριακόσια εξήντα επτά (367) ερωτηματολόγια.

Ποια είναι η δουλειά του _____
 (συνεπής) μαθητή;
 Πήγαμε στο σπίτι του _____(συγγενής)
 το οποίο ήταν στην παραλία.
 Όλοι οι βαθμοί του _____(επιεικής)
 καθηγητή ήταν μεγάλοι.
 Η κατανόηση ενός επιστημονικού όρου
 μπορεί να γίνει με τη μελέτη ενός (συγγενής)
 νοηματικά όρου.
 Είχαμε τα στοιχεία όπως φαίνονται στον
 πίνακα που ακολουθεί.

	ε' δ ήμ-	στ' δημ.	α' γυμν	β' γυμν	Γ' γυμν	α' λυκ.	β' λυκ.	γ' λυκ.	σύνολο
σύνολο	10	15	28	46	35	106	87	40	367
γραπτών									
συνεπή	10	14	22	37	27	66	48	16	240
συνεπούς	0	1	2	4	3	36	38	23	107
άλλο	0	0	4	5	5	4	1	1	20
συγγενή	10	11	22	35	32	94	66	39	309
συγγενούς	0	2	1	1	1	12	16	0	33
άλλο	0	2	5	10	2	0	5	1	25
επιεική	10	11	18	19	20	54	30	38	200
επιεικούς	0	2	1	3	9	35	49	2	101
άλλο	0	2	9	14	6	17	8	0	56
συγγενή	7	9	16	23	14	36	24	10	139
συγγενούς	0	4	1	0	2	19	34	21	81
συγγενικού	3	1	8	15	11	42	23	7	110
άλλο	0	1	5	10	8	9	6	2	41
συνεπή									
γραπτά									
γενική -η	7	10	10	14	12	35	19	21	128
γενική -ους	7	9	10	14	12	30	12	11	105
ασυνεπή	0	1	0	0	0	5	7	10	23
ασυνεπή	3	5	18	32	23	71	68	19	239

Πίνακας 1. Στατιστική παρουσίαση των τύπων

της γενικής.

Σε όλες τις περιπτώσεις αποτυπώνεται με σαφήνεια η προτίμηση των μαθητών στους προσαρμοσμένους τύπους της γενικής. Συνολικά για τα τρία επίθετα έχουμε σε ποσοστό 52,3% χρήση της προσαρμοσμένης γενικής και 26,2% προτίμηση στο λόγιο τύπο.

Σχετικά με την πρώτη φράση καταγράφονται πολλές λανθασμένες απαντήσεις, κάτι που επιβεβαιώνει τη δυσκολία χρήσης αυτών των επιθέτων (δόθηκε κυρίως ο τύπος *συνεπού*).

Στη δεύτερη φράση γίνεται αντιληπτή η λέξη *συγγενής*, όταν χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό, και προτιμάται η γενική του *συγγενή* σε ποσοστό 84,2%. Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί η «ποιοτική» παρατήρηση ότι οι μαθητές που προτίμησαν για το ουσιαστικό τη γενική συγγενούς είναι, κυρίως, καλοί μαθητές σύμφωνα με τα σχολικά κριτήρια.

Το επίθετο *επιεικής*, στην τρίτη φράση, προκάλεσε περισσότερα προβλήματα. Μια εξήγηση ίσως είναι ότι βρίσκεται πιο μακριά από τα ακούσματα των μαθητών. Πάλι κυριάρχησε το λάθος σε *-ου* (του *επιεικού*).

Στην τέταρτη φράση παρουσιάζεται ένα άλλο ενδιαφέρον φαινόμενο. Πολλοί μαθητές, ποσοστό 30%, βρίσκουν μια «αθέμιτη» γλωσσική διεξοδό και γράφουν τον τύπο *του συγγενικού*. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η τάση της *γλώσσας* και το γλωσσικό αίσθημα των μαθητών διώχνει το αρχαιοπρεπές δικατάληκτο και το αντικαθιστά από το επίθετο *συγγενικός* που είναι σύμφωνο με το κλιτικό σύστημα της νεοελληνικής. Ίσως αυτό δείχνει ότι το *συγγενής -γίνεται, όλο* και περισσότερο αντιληπτό μόνο ως ουσιαστικό, όπως και το *ευγενής*. Επίσης σε λίγες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε και το επίρρημα *συγγενικά*. Στην πλειονότητα των λαθών καταγράφηκε ο τύπος *συγγενού*.

Εκτός από την πλειονότητα των *λαθών* που ήταν οι τύποι *συνεπού, συγγενού, επιεικού*, καταγράφηκαν ως γενικές και τα εξής: *συγγενός, επιεικής, επιεικός, συγγενής, συγγενές*.

Παρατηρείται, επίσης, αυξανόμενη χρήση της λόγιας γενικής καθώς ανεβαίνουμε τάξεις. Θεωρούμε ότι αυτό είναι ενδιαφέρον ζήτημα που θα μπορούσε να διερευνηθεί συστηματικότερα με άξονα το ερώτημα κατά πόσο η χρήση της γενικής σε *-ους* είναι αποτέλεσμα της διδασκαλίας της

αρχαιοελληνικής γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Σχετικά με την κατηγορία των συνεπών γραπτών υπάρχει μία ενδιαφέρουσα παρατήρηση. Τα περισσότερα, 82%, συνεπή γραπτά είχαν τη γενική σε -η (εκατόν πέντε [105] από εκατόν είκοσι οκτώ [128]).

Συμπεράσματα

Η ανίχνευση που πραγματοποιήθηκε μπορεί να ελεγχθεί ως προς τις μεθοδολογικές προϋποθέσεις μιας έγκυρης δειγματοληπτικής έρευνας. Μπορούν να γίνουν ενστάσεις σχετικές με την επιλογή του δείγματος ή τις συνθήκες και τους όρους διεξαγωγής της έρευνας. Όμως ο αριθμός του δείγματος και η γεωγραφική διασπορά του μπορούν να μας οδηγήσουν, με σχετική επιφύλαξη, σε ορισμένα συμπεράσματα τα οποία μπορεί να επιβεβαιωθούν ή όχι από μία άλλη συστηματική και στοχευμένη εργασία.

Για τα συγκεκριμένα, λοιπόν, επίθετα διαπιστώνεται ότι στα βιβλία της νεοελληνικής γλώσσας του Δημοτικού και του Γυμνασίου αποσιωπάται η προσαρμοσμένη γενική, που είναι εύχρηστη και συνηθισμένη στο αρσενικό, ενώ καταγράφεται και, συνεπώς, διδάσκεται μόνο ο λόγιος τύπος τόσο στα βιβλία της νεοελληνικής όσο και, φυσικά, της αρχαίας. Αυτή η σύμπτωση ίσως προκαλεί σύγχυση για την ταυτότητα των δύο διαφορετικών μαθημάτων²⁰, κάτι που ανατροφοδοτεί την εντύπωση ταύτισης μεταξύ διαφορετικών μορφών της ελληνικής γλώσσας. Με βάση αυτή την παρατήρηση, προφανώς, μπορεί να ερμηνευτεί και η έκδηλη ασυνέπεια στη χρήση της γενικής από τους μαθητές του δείγματος, οι οποίοι δείχνουν να χρησιμοποιούν το λόγιο τύπο σε -ους, όχι με κριτήριο το ύφος, αλλά πιθανόν ως ακουστική εντύπωση ισοδύναμη με τον προσαρμοσμένο τύπο της γενικής σε -η.

Άρα, ως προς το συγκεκριμένο σημείο υπάρχει διάσταση μεταξύ σχολικών βιβλίων και γλωσσικής πραγματικότητας. Αυτό, παρεμπιπτόντως, προκαλεί ένα ερώτημα: πώς αντιμετωπίζεται το γλωσσικό αίσθημα των μαθητών όταν προσαρμόζει τις λέξεις στο κλιτικό σύστημα της κοινής νεοελληνικής; Τι στάση κρατά ο δάσκαλος στο Δημοτικό και ο

φιλόλογος στο Γυμνάσιο όταν ακούει από μαθητή και κυρίως όταν διαβάζει σε μαθητικό γραπτό του διεθνή ποδοσφαιριστή, του επεική καθηγητή κ.λπ.; Με δεδομένα τα εμπειρικά στοιχεία της έρευνας αλλά και τις διαπιστώσεις των βιβλίων αναφοράς, θα ήταν τελικά θεμιτό να καλλιεργείται μέσα από ασκήσεις η δυνατότητα χρήσης της γενικής του αρσενικού σε -η με κριτήριο τη διαφοροποίηση του ύφους καθώς και της κατάστασης επικοινωνίας, όπως επίσης και η δυνατότητα να χρησιμοποιείται περίφραση. Η προσέγγιση αυτή διαφοροποιεί ως προς τα συγκεκριμένα επίθετα τις δύο μορφές της ελληνικής γλώσσας που διδάσκονται οι μαθητές, απενοχοποιεί το γλωσσικό τους αίσθημα και δίνει ευέλικτη διέξοδο στη χρήση της κοινής νεοελληνικής.

Σχετικά με το δεύτερο βασικό ερώτημα της εργασίας, δηλαδή για την επίδραση που έχει η διδασκαλία αρχαίων τύπων στη νεοελληνική και, κατά συνέπεια, τις επιδράσεις που έχει η διδασκαλία του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, ενδιαφέρον έχει όχι μόνο ο αριθμός των λόγιων απαντήσεων αλλά και η ποιότητα των λαθών.

Για τα επίθετα, η λανθασμένη χρήση της γενικής σε -ου μπορεί να ερμηνευτεί ως προερχόμενη από την επίδραση που έχει η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής από όπου αυτά τα επίθετα είναι και περισσότερο γνωστά. Είναι κοντά στον τύπο -ους αλλά και στη γενική των πρωτόκλιτων όπως *μαθητής, μαθητού*. Αν γίνει δεκτή αυτή η ερμηνεία, τότε η λανθασμένη γενική σε -ου ίσως δείχνει παρεμπόδιση της γλώσσας να εξομαλύνει τα επίθετα. Σ' αυτό συνηγορεί και η αυξανόμενη χρήση της λόγιας γενικής στις μεγαλύτερες τάξεις, γιατί οι μαθητές καθώς εξοικειώνονται όλο και περισσότερο με την αρχαία ελληνική γλώσσα υιοθετούν όλο και περισσότερο τη λόγια γενική αντί για την προσαρμοσμένη. Τα υπόλοιπα λάθη μάλλον δείχνουν αμηχανία και αδιέξοδο, αφού οι μαθητές αντιμετωπίζουν τα επίθετα ως άκλιτα ή συγχέουν τα γένη.

Ίσως μπορούμε να δεχτούμε ότι η διάσταση ανάμεσα στη γλωσσική πραγματικότητα και στη γλωσσική διδασκαλία, όσον αφορά τα δικατάληκτα επίθετα, οφείλεται στην αντίληψη που θεωρεί την ελληνική γλώσσα ενιαία και

παραγνώνει τις δραστικές αλλαγές και την εξέλιξη της²¹. Αυτή είναι μια υπόθεση που εξηγεί τη διαπίστωση ότι, από τη μια μεριά, τα βιβλία είναι προσανατολισμένα στο λόγιο παρελθόν των επιθέτων αυτών, ενώ, από την άλλη, η γλωσσική πραγματικότητα κατευθύνεται με σαφήνεια προς την κλιτική εξομάλυνση τους.

Επίσης, ο λόγιος προσανατολισμός στη διδασκαλία των δικατάληκτων επιθέτων με την ταυτόχρονη διδασκαλία της αρχαιοελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο και με τους όρους που επιστημάνθηκαν αποτελεί παράγοντα που θέτει σε αμφισβήτηση την κοινή χρήση ως κριτήριο ορθότητας²² και απαξιώνει το γλωσσικό αίσθημα του μαθητή, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί από την κατάκτηση της μητρικής του γλώσσας. Δεν μπορεί, βέβαια, να παραγνωριστεί το γεγονός ότι καθοριστικό ρόλο σε ζητήματα χρήσης και ορθότητας παίζουν και άλλοι παράγοντες, όπως ο πολιτικός λόγος, ο δημοσιογραφικός λόγος και ευρύτερα ο λόγος των Μ.Μ.Ε. κ.λπ. Αυτό ακριβώς, όμως, καθιστά ακόμη πιο κρίσιμη την κατεύθυνση της γλωσσικής διδασκαλίας στο σχολείο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Δ. Τομπαΐδης, *Γλωσσολογία*, Αθήνα: Επικαιρότητα, 1985, σ.σ. 17, 118, και Α. Μουμτζάκης, *Η γλώσσα μας και τα προβλήματα της*, Δράμα: Ηχώ της Δράμας, 1994, σ.σ. 78-82.

² Τα νέα σχολικά βιβλία συντάχτηκαν στα πλαίσια της «Αναμόρφωσης των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφής νέων εκπαιδευτικών πακέτων», (Γ' Κ.Π.Σ./ ΕΠΕΑΕΚ II/ Ενέργεια 2.2.1/ Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α) και χρησιμοποιούνται στα σχολεία από τη σχολική χρονιά 2006-07.

³ Ε. Πετρούνιας, «Ετυμολογία και προέλευση του λεξιλογίου της νέας ελληνικής», στο Γ. Χάρης (επιμ.), *Δέκα Μύθοι για την Ελληνική Γλώσσα*, Αθήνα: Πατάκης, 2007, σ.σ. 26, 29 και του ίδιου, «Εισαγωγή» στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη], 1998, σελ. κ'.

⁴ Ν. Καζάζης, Α. Καραναστάσης, κ.ά., *Επιτομή του λεξικού της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100-1669 του Εμμανουήλ Κριάρά*, τόμος Α', Α-Κ, 2001, τόμος Β', Α-Παραθήκη, 2003. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Καταγράφονται τα επίθετα: ακριβής, αληθής, (αφελής, ειλικρινής, εμφανής, ευγενής, ευλαβής, ευτυχής. Δεν υπάρχουν τα: αβλαβής, αμελής, δημοφιλής, διεθνής, διετής, δυστυχής, ελώδης, επαρκής, επεικής, επικερδής,

επιμελής, μεγαλοπρεπής. Προφανώς τα συγκεκριμένα επίθετα ξαναμπήκαν στη γλώσσα μετά το 1669 και εξαιτίας λόγιας επίδρασης. Δεν έχουν καταγραφεί λήμματα μετά το «παραθήκη» για ερευνήσουμε τα: παρεμφερής, πολυτελής, πρωτοετής, σαφής, συγγενής, συνεπής, συνεχής, τριμελής, τριμερής, υγιής.

⁵ Ε. Πετρούνιας, «Εισαγωγή» στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, σ.σ. κ'-κα'.

⁶ Δ. Τομπαΐδης, *Γλωσσολογία*, σελ. 118

⁷ *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Εκεί καταγράφονται τα εξής: αβλαβής, ακριβής, αληθής, αμελής, αφελής, δημοφιλής, διεθνής, διετής, δυστυχής, ειλικρινής, ελώδης, εμφανής, επαρκής, επεικής, επικερδής, επιμελής, ευγενής, ευλαβής, ευτυχής, μεγαλοπρεπής, (που έγινε και μεγαλόπρεπος) παρεμφερής, πολυτελής, πρωτοετής, σαφής, συγγενής, συνεπής, συνεχής, τριμελής, τριμερής, υγιής, επίθετα που κλίνονται σύμφωνα με την κατηγορία Ε10 και Ε11, συνεχής, -ούς και ελώδης, -ους. Τα συγγενής και ευγενής καταγράφονται και ως ουσιαστικά που κλίνονται σύμφωνα με την κατηγορία 022, συγγενής, -ή.

⁸ D. Holton, P. Mackridge, Ειρ. Φιλίππακη Warburton, *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης, 1998, σ.σ. 83-85. Καταγράφονται τα: ακριβής, ακριβούς και συνήθης, συνήθους, (ουδ.) σύνθετες, συνήθους. Και: α) Όπως· το ακριβής: αβλαβής, αληθής, αφελής, δημοφιλής, διεθνής, διετής, δυστυχής, εμφανής, επικερδής, επιμελής, ειλικρινής, επαρκής, ευγενής, ευλαβής, ευτυχής, μεγαλοπρεπής, παρεμφερής, πολυτελής, πρωτοετής, σαφής, συνεπής, συνεχής, τριμελής, τριμερής, υγιής, β) Όπως το συνήθης: αυθάδης, αυτάρκης, επιμήκης, κακοήθης, κληνής. Επίσης, με διαφοροποιήσεις στον τονισμό, το πλήρης και τα επίθετα σε -ώδης. Διευκρινίζεται ότι: Υπάρχει ένας εναλλακτικός τύπος της γενικής ενικού: ακριβή, συνήθη. Αυτός ο τύπος, ο οποίος είναι πιο συνηθισμένος για το αρσενικό παρά για το θηλυκό ή το ουδέτερο, ανήκει βέβαια σε λιγότερο επίσημο ύφος και είναι δυνατόν να θεωρείται λανθασμένος από ορισμένους ομιλητές.

⁹ Χ. Κλαίρης, Γ. Μπαμπινιώτης, κ.ά., *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολεειτουργική-Επικοινωνιακή*, 1.2 Τα ονοματικά στοιχεία (άρθρα, επίθετα, αντωνυμίες), Η εξειδίκευση της αναφοράς στον κόσμο της πραγματικότητας, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004, σ.σ. 120-121.

¹⁰ Α. Ιορδανίδου, κ.ά., *Γλώσσα Ε' Δημοτικού, τόμος α'*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2007, σελ. 31, καταγράφεται η κλίση επιθέτων σε -ης, -ης, -ες. Συγκεκριμένα και εκτός γλωσσικού πλαισίου: ο/η διεθνής, του/της διεθνούς και το διεθνές, του διεθνούς.

¹¹ Χρ. Τσολάκη, *Νεοελληνική Γραμματική της ε' και στ' δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2008, σελ. 154. (Είναι γραμμένη σύμφωνα με τη Γραμματική Τριανταφυλλίδη, η οποία επίσης τα χαρακτηρίζει ανώμαλα. Ανώμαλα επίθετα: ο συνεχής, σε παρένθεση (του συνεχούς) και για τα τρία γένη και αστεράκι* που παραπέμπει σε υποσημείωση του συνεχή χωρίς κάποια εξήγηση. Όμοια κλίνονται: επεικής, επιμελής, διεθνής, ελώδης κ.ά. Διευκρίνιση: Η γενική δε χρησιμοποιείται συχνά και απαντώνεται με περίφραση: αντί να πούμε επεικούς άνθρωπο λέμε: ανθρώπου με επείκεια ή ανθρώπου που δείχνει επείκεια.

Ακολουθούν ασκήσεις. ... ο ιδρυτής του ... Ερυθρού Σταυρού (διεθνής), γνώρισμα του ... (επικικής). Πώς, όμως, θα συμπληρωθούν;

¹² Α. Ιορδανίδου, κ.ά., *Γλώσσα Ε' Δημοτικού, βιβλίο του δασκάλου*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2007, σελ. 31. Γράφει: *Όσον αφορά την (υψηλού βαθμού δυσκολίας) κλίση των επιθέτων σε -ης, -ης, -ες, εισάγεται ως βοηθητικό στοιχείο πίνακας παράλληλα με τις ασκήσεις συμπλήρωσης κενών... Ο εκπαιδευτικός μπορεί να επεκτείνει το μάθημα με αναφορά στο εγχειρίδιο της σχολικής γραμματικής και να δώσει επιπλέον στοιχεία, όπως, π.χ., ότι στα ουσιαστικοποιημένα επίθετα αρσενικού γένους χρησιμοποιείται και η γενική σε -ή (του ευγενή).*

¹³ Κ. Αγγελάκος, κ.ά., *Νεοελληνική Γλώσσα, Α' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2006, σελ. 73, ακριβής (ποσότητα), ακριβούς ποσότητας κ.λπ.

¹⁴ Δ. Τομπαΐδης, *Γλωσσολογία*, σ.σ. 177-178, επισημαίνεται, ότι οι μαθητές γνωρίζουν ήδη τους γραμματικούς τύπους και ότι για ορθή και αποδοτική γλωσσική διδασκαλία είναι αναγκαία η ενημέρωση του εκπαιδευτικού σε κάποια βασικά θέματα νεότερης γλωσσολογίας.

¹⁵ Αλ. Καρανικόλας, κ.ά., *Νεοελληνική Γραμματική, αναπροσαρμογή της μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής του Μ. Τριανταφυλλίδη*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2004, σ.σ. 114-115: *ο συνεχής, σε παρένθεση (του συνεχούς) κ.λπ. Όμοια κλίνονται: επικικής, ακριβής, διεθνής, ελώδης κ.ά. Διευκρίνιση: Τα επίθετα συγγενής και ευγενής, όταν χρησιμοποιούνται ως ουσιαστικά (στο αρσενικό γένος), σχηματίζουν τη γενική: του συγγενή, του ευγενή.*

¹⁶ Μ. Τριανταφυλλίδης, κ.ά., *Νεοελληνική Γραμματική της δημοτικής, ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη], 1996.

¹⁷ Α. Παπαθωμάς, κ.ά., *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Β' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2007, σελ. 49.

¹⁸ Μ. Οικονόμου, *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1982, σ.σ. 109-110.

¹⁹ Τα σχολεία ήταν: 2ο Δημοτικό Αγίου Αθανασίου, Γυμνάσιο Νευροκοπίου, 3ο Γενικό Λύκειο Δράμας του οποίου οι μαθητές προέρχονται από διαφορετικά Γυμνάσια του ευρύτερου δήμου.

²⁰ Α. Γκότοβος, «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη Β/θμια εκπαίδευση: δείκτες συνέχειας και μεταβολής», *Γλωσσικός Υπολογιστής 1.1*, 1999, σ.σ. 57-58, επισημαίνεται η σύγχυση στην ταυτότητα του γλωσσικού μαθήματος κυρίως εξαιτίας της ορολογίας που χρησιμοποιεί το ΥΠ.Ε.Π.Θ.

²¹ Α.-Φ. Χριστιδής, *Γλώσσα, πολιτική, πολιτισμός*, σ.σ. 32-43, παρουσιάζεται η προέλευση της νέας ελληνικής με μια ιστορική και κοινωνιολογική διάσταση που εξηγεί την εξέλιξη της και τις στάσεις απέναντι σε αυτήν. Ακόμη στις σ.σ. 79-97, ασκείται κριτική στις *γλωσσικές μυθολογίες* σχετικά με την ελληνική γλώσσα. Επίσης, Κ. Νικηφορίδου, «Γλωσσική αλλαγή», V. Buvetik, «*Η δημιουργία της κοινής*», G. Horrocs, «*Σύνταξη, από την κλασική ελληνική στην κοινή*», στο Α.- Φ. Χριστιδής (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 2001, σ.σ. 102-107, 258-260, 457-467 αντίστοιχα.

²² Δ. Τομπαΐδης, *Γλωσσολογία*, σ.σ. 47 και 54, επισημαίνεται και η άποψη του Μ. Τριανταφυλλίδη για τη μέθοδο της υιοθέτησης του κοινού τύπου, του τύπου δηλαδή που χρησιμοποιείται από τους περισσότερους Νεοέλληνες.

Οι κ. Σωτήρης Γκαρμπούνης
και Βασίλης Συμεωνίδης είναι καθηγητές
Δ.Ε.

ΚΕ' ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΟΜΗΡΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Το ΚΕ' Σεμινάριο Ομηρικής Φιλολογίας έχει θέμα: «Η επίδραση των ομηρικών επών (μύθοι, θέματα, πρόσωπα) στη λυρική και τη δραματική ποίηση». Το Σεμινάριο θα πραγματοποιηθεί στην Ιθάκη από 29/08/2010 έως 02/09/2010.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΕΣΤΙΑΣΗ ΤΗΣ Π.Ε.Φ.

Με εξαιρετική επιτυχία πραγματοποιήθηκε την Κυριακή, 21 Φεβρουαρίου 2010, στη Στοά των Αθανάτων (Σοφοκλέους 19, Αθήνα), η καθιερωμένη ετήσια συνεστίαση της Π.Ε.Φ., που δίνει τη δυνατότητα μιας ζεστής επικοινωνίας των μελών στο πλαίσιο ενός ποιοτικού μουσικού προγράμματος. Το Δ.Σ. ευχαριστεί θερμότατα τον Δ/ντή της Ελληνοεκδοτικής Διονύσιο Βαλλερίανο για την όλη, ηθική και υλική, στήριξη του, τον κ. Νώντα Παπαγεωργίου, φιλόλογο, Δ/ντή του Μεταιχιμίου, για την προσφορά 100 ημερολογίων «ΚΡΗΤΗ», τους εκδοτικούς οίκους: Πατάκη, Σοκόλη, Ελληνικά Γράμματα, Γαβριηλίδη, ΟαίβιθΓξ, Άγρα, Αρμός για την προσφορά βιβλίων που διανεμήθηκαν στους συν-οεαυτούμενους, κατόπιν κληρώσεως' επίσης, ευχαριστεί τον Σύνδεσμο Δρυοπιδέων Κύθνου, τον Γιάννη Πάτιλη, φιλόλογο, εκδότη του περιοδικού Πλανόδιον, τον Ανδρέα Μήτσο, φιλόλογο-συγγραφέα, τον κ. Γεώργιο Γεωργούση, συγγραφέα, την Τασούλα Καραγεωργίου, ποιήτρια - Σχολική Σύμβουλο, τη Χριστίνα Αργυροπούλου, Επίτιμη Σύμβουλο Π.Ι., τη Χρυσάνθη Κουμπάρου, Διευθύντρια Γυμνασίου, για τη δωρεάν διάθεση αντιτύπων του έργου τους που χρησιμοποιήθηκαν για τον ίδιο σκοπό.